

nerat ignem; et universaliter causa, quæ operando per virtutem suæ formæ similem reddit effectum, est causa univoca, et in suo ordine principalis, ut recte notat D. Thomas, 3 p., q. 62, art. 4. Alia vero est causa producens effectum alterius rationis, quam oportet esse nobiliorem effectu, alioqui principalis non esset, sed instrumentalis, et hæc appellatur causa æquivoca; quia non convenit formaliter cum effectu in eadem forma, sed eminenter illam continet. Rursus dividi potest causa etiam principalis in eam quæ ex necessitate naturæ, vel cum libertate. Item, in eam quæ agit per motum vel mutationem ex præsupposito subjecto, et eam quæ agit sine motu et mutatione, et absque subjecto. Sed hæc divisiones in superioribus continentur, solumque declarant determinatas actiones, aut modos operandi dictarum causarum, de quibus omnibus in particulari est inferius disputandum.

Instrumentum conjunctum, et separatum.

22. Sexto, annotanda est divisio causæ instrumentalis, seu instrumenti, in conjunctum et separatum; in quibus terminis solet esse magna æquivocatio, et ideo diligenter advertendum est, duobus modis intelligi posse instrumentum esse conjunctum principali agenti (respectu enim illius dicitur conjunctum instrumentum, aut separatum), scilicet aut secundum esse, aut secundum causalitatem. Conjunctum secundum esse appello, quod est unitum aliquo modo, vel per contactum, vel per aliquam præsentiam, vel per aliquam unionem realem agenti principali; quomodo calamus est instrumentum conjunctum, etc.; separatum autem huic oppositum erit, quod nullo modo conjungitur agenti principali, ut est semen jam decisum, et juxta varios modos conjunctionis et separationis potest esse latitudo et varietas in his terminis. Secundum causalitatem conjunctum appello illud instrumentum, quod ad causandum indiget actuali et proprio influxu, et causalitate principalis agentis, quomodo etiam calamus est instrumentum conjunctum; unde e contrario separatum instrumentum erit, quod in sua actione non requirit specialem influxum, et causalitatem principalis agentis. Et hoc modo, si calor vocetur instrumentum ignis ad calefaciendum, licet sit conjunctus secundum esse, potest dici separatus secundum causalitatem, quia non indiget alio influxu ad calefaciendum, præter propriam virtutem suam. Unde,

fit, aliquando posse instrumentum esse conjunctum uno modo, et separatum alio, ut patet in dicto exemplo. Et e converso sacramenta dicuntur instrumenta separata humanitatis Christi existentis in cælo, nimirum secundum esse, et tamen secundum causalitatem fortasse sunt conjuncta, quia nihil possunt efficere, nisi actu influente cum ipsis Christo per humanitatem suam. Aliquando potest esse instrumentum utroque modo conjunctum, ut visus, vel species impressa; aliquando utroque modo separatum, ut gravitas geniti respectu generantis. Quæ omnia clara sunt, si termini intelligantur. Unum solum manet in re difficile, quomodo possit dari instrumentum separatum secundum causalitatem, proprie et in rigore loquendo de instrumento juxta ultimum modum supra declaratum; nam si latius sumatur pro virtute per se sufficiente ad effectum, quæ vicem supplet illius causæ, quæ illam impressit, sic res est clara, ut in impetu projectorum, gravitate, etc. Tamen in instrumento proprio, quod elevari debet ad agendum superiorem effectum, ut est semen, verbi gratia, illud est intellectu difficillimum. Sed hujus rei expositio, multa prius explicanda postulat, quæ in sequentibus disputationibus tradentur.

DISPUTATIO XVIII.

DE CAUSA PROXIMA EFFICIENTE EJUSQUE CAUSALITATE, ET OMNIBUS QUÆ AD CAUSANDUM REQUIRIT.

In superiori disputatione fere tantum declaravimus quid nominis causæ efficientis, et plurium specierum ac modorum ejus; nunc oportet distincte tractare omnia, quæ ad hanc causam pertinent, per ea capita, seu membra, quæ in aliis causis attigimus, scilicet, quæ res causet, quid causet, per quid, seu quo principio causet, quas conditiones ad causandum requirat, ac denique in quo actualis causalitas hujus causæ consistat. Quæ omnia possent quidem de causa efficiente ircommuni tractari; tamen, majoris claritatis gratia, visum est, hæc omnia prius in causis creatis, quæ nobis notiores sunt, inquirere, postea vero disserere de causa prima et increata, ac tandem de dependentia cæterarum ab ipsa. Non distinguimus autem tractationem de causa efficiente substantiarum et accidentium, quoniam, ut videbimus, hæc ita conjuncta sunt, ut substantiarum productio

non nisi mediis accidentibus fiat. Et eadem ratione non separamus disputationem de causa principali et instrumentali, quoniam tractando de causa proxima efficiente, cui per se et proprie actio tribuitur, simul videndum est quibus principiis, quibusve instrumentis ad efficiendum utatur.

SECTIO I.

Utrum res creatæ aliquid vere efficiant.

1. *Varia opinio.* — *Aliacensis a præcedente sententia alienus.* — In hac re fuit vetus sententia asserens res creatas nihil operari, sed Deum ad præsentiam earum omnia efficere; tribui autem actionem igni, aquæ, etc., propter apparentiam, et quia Deus veluti pepigit non efficere tales effectus, nisi ad talium rerum præsentiam. Hanc opinionem referunt Averroes, 9 Metaph., com. 7, et lib. 12, comm. 18; et Albertus, 2 Phys., tract. 2, c. 3; et D. Thom., 3 cont. Gent., c. 69, et 1 p., q. 105, a. 5, et in 2, d. 1, q. 1, art. 4; nullum tamen certum auctorem pro ea referunt; in eam vero inclinare videtur Philo, lib. 2 Allegor., dum ait, *Deum esse unicam causam efficientem*; et lib. de Cherub. et flam. glad., dum ait, *proprium esse Dei efficere, creature autem pati*. Sed hæc facile possent per antonomasiam intelligi, sicut et aliæ philosophorum locutiones, quas postea referemus, agentes de actione Dei. Solet etiam hæc opinio tribui Petro Aliacens., in 4, d. 1, a. 1, in fine; ibi tamen aperte fatetur, causas secundas vere ac proprie agere virtute propria, et ex natura rei, ac non sola voluntate Dei; addit tamen simul verum esse, creaturam nihil facere, nisi ex voluntate Dei, et ipso etiam faciente, imo et faciente, ut ipsa faciat, et consequenter plus etiam Deo faciente quam si solus faceret, quæ pertinent ad necessitatem divini concursus, et possunt verum et falsum sensum habere, ut postea in propria disputatione videbimus; magis autem favet huic opinioni Gabr., in 4, d. 1, q. 1, a. 3, dub. 3, ubi hanc sententiam reputat probabilem, et in favorem ejus affert illa verba 1 ad Cor. 13: *Deus operatur omnia in omnibus*; et 2 ad Cor. 3: *Non quod simus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*. Ipse tamen non audet illam sententiam asserere.

2. *Rationes præcedentis sententiæ.* — Fundamentum pro hac sententia nullum video, quod sit alicujus momenti; præcipuum ta-

men fuisse videtur, quia quantum efficientiæ tribuitur creaturæ, tantum adimitur divinæ potentiæ creatoris; nam vel Deus operatur omnia, vel non; hoc posterius derogat divinæ efficaciam; unde infra ostendemus esse omnino falsum et erroneum, quia implicat aliquid esse, et non pendere a Deo. Si autem Deus omnia efficit, interrogo rursus an immediate et sufficienti virtute, an mediate tantum et insufficienti virtute. Hoc posterius derogat divinæ perfectioni. Si autem primum verum est, superflua est omnis alia efficientia, quia una causa sufficiens et efficax, satis est ad effectum. Unde, cum *natura nihil faciat frustra*, nullam virtutem operandi contulit rebus creatis. Et confirmo, nam quidquid ponatur Deus facere cum causa secunda, poterit facere se solo, nam hoc saltem spectat ad infinitam virtutem ejus, ut infra patebit; ergo de facto ita facit. Patet consequentia, tum quia hoc magis decet divinam virtutem et efficaciam; tum maxime quia hoc videtur necessarium, ut creatura fiat. Quod ita prebo, nam creatura a solo Deo habet essentialem dependentiam, cum sine illo fieri non possit, et sine quocumque alio fieri possit; ergo non potest esse creatura sine hac essentiali dependentia, quam a solo Deo habet, quia non potest esse sine his quæ essentialia sunt; ergo omnis creatura est per dependentiam a solo Deo; ergo est per efficientiam solius Dei, nam efficientia et dependentia vel sunt idem, vel sunt correlativa; ergo nulla creatura habet efficientiam in aliam, et consequenter nulla est causa secunda quæ aliquid efficiat.

3. *Secunda sententia.* — Secunda sententia negat creaturas corporeales posse quicquam efficere, sed de spiritualibus id concedit. Hanc refert D. Thomas citatis locis ex Avicembron, in lib. Fontis vitæ, qui dicebat nullum corpus esse activum, sed quamdam virtutem spiritualis substantiæ intime existentem in corporibus efficere omnes actiones quæ per corpora fieri videntur. Fundamentum ejus fuisse videtur, quia agens esse debet intime præsens passo; corpora autem non possunt ita sibi esse præsentia, nam quantitas impedit illum intimum illapsus unius rei in aliam, quem actio requirit. Unde aiebat quantitatem non solum non esse activam, verum etiam actionem impedire; et confirmatur, quia substantia corporea est infima omnium, et dissimillima primo agenti, et ideo nec inferiorem habet substantiam sibi subjectam, in quam

possit agere, nec similitudinem potest habere ad Deum in agendo. Quare August., 5 de Civitat., c. 9, expresse dicit, *corporales causas non esse inter causas efficientes numerandas.*

4. *Tertia sententia.*—Tertia sententia fuit, res corporeas posse efficere accidentia, non tamen substantias, spirituales autem substantias creatas posse efficere aliquas inferiores substantias. Hanc refert ibidem D. Thomas, ex Avicenna, lib. 4 Sufficient., c. 10, et lib. 9 suæ Metaphys., c. 4 et 5, qui in ea re videtur duos errores habuisse. Unus est, quod una substantia creata spiritualis potest creare aliam, nam prima causa increata solam unam intelligentiam, eamque perfectissimam immediate efficit, illa vero creat secundam, et secunda tertiam, et sic usque ad infimam. Alter error asserit hanc infimam substantiam spiritualement infundere substantiales formas in materiam dispositam a proximis agentibus corporalibus, quæ substantiales formas efficere non sufficiunt. Fundamentum ejus quoad priorem partem fuit, quia ab uno non est nisi unum proxime et immediate. Quoad posteriorem vero, quæ ad rem præsentem magis spectat, quia hæc agentia corporalia nihil agunt, nisi mediis accidentibus, quæ sunt insufficientia principia ad efficiendas formas substantiales. Et confirmat hoc, quia experimento constat multas substantias generari, quæ non habent proximas causas sufficientes ad introducendas tales formas, ut cum generantur animalia ex putrefactione, ob dispositiones accidentales, quæ casu seu fortuito concurrunt; ergo signum est esse quasi paratam aliquam spiritualem virtutem superiorem ad inducendas formas substantiales, quoties dispositiones accidentales sufficienter concurrunt; ergo ab illa virtute fiunt omnes generationes substantiales.

Prima assertio de efficientia causarum creatarum.

5. Dicendum tamen est primo, agentia creata vere ac proprie efficere effectus sibi connaturales et proportionatos. Quam veritatem non tantum sensu et ratione existimo esse evidentissimam, sed etiam, juxta doctrinam Catholicam, certissimam. Unde, sicut ob priorem causam oppositam sententiam D. Thomas, stultam appellavit, ob posteriorem, vocare possumus temerariam et erroneam; ideoque merito rejicitur ab omnibus philosophis et Theologis; Aristoteles enim, quamvis nunquam oppositam sententiam expresse retule-

rit aut refutaverit, tamen ubique ut evidentissimum supponit naturales causas aliquid facere. Imo omnes antiqui philosophi, quorum opiniones ipse refert 1 Phys. et 1 Metaph., et alibi, sæpe supponunt causas naturales aliquid efficere; et ideo laborarunt in explicando quid et ex quo facere possint, cum ex nihilo nihil fiat. Plato etiam, quem superiori disputatione ex Damasceno citavi, hoc sensu vocat causas naturales instrumenta primæ causæ, quia virtutem habent agendi ab illa derivatam et dependentem. Quo sensu dixit etiam Trismegistus 1 mundum esse instrumentum Dei, et ab eo semina accepisse, ut omnia producat. Et eodem modo Philo, lib. de Congress. quærendæ eruditionis causa, dixit Deum huic infimo generi rerum permisisse seminare atque gignere. Quos philosophos secuti sunt Commentator, et alii posteriores. Ex Patribus vero; Augustinus, lib. 3 de Trinit., c. 7, 8 et 9, videtur in modo loquendi dictos philosophos imitatus, dum ait, *indidisse Deum elementis, et aliis causis creatis seminales rerum rationes.* Quæ nihil aliud sunt quam principia activa et passiva generationum et motuum naturalium, quæ Deus posuit in rebus creatis, ut eleganter exposuit D. Thomas, 1 p., q. 115, art. 2, et in 2, d. 18, q. 1, art. 2; ubi Durandus, Hervæus, Ægid. et alii; et Capreol., in 1, d. 42, art. 3. Rursus idem Augustinus, 7 de Civ., c. 30, de Deo loquens, ait: *Sic omnia, quæ creavit, administrat, ut etiam ipse proprios exercere et agere motus sinat.* Quam sententiam confirmant et celebrant Scholastici omnes, ubicunque, vel de causarum efficientia vel de hominis libertate disputant, qui videri possunt citatis locis, et in 2, d. 1, ubi præsertim Durand., q. 5.

6. *Experimento probatur assertio.*—*Absurda ex opposita conclusione.*—Et probatur primo experientia; quid enim sensu notius quam quod sol illuminet, ignis calefaciat, aqua refrigeret? Quod si dicant experiri quidem nos fieri hos effectus præsentibus his rebus, non tamen fieri ab illis, plane destruant omnem vim philosophicæ argumentationis, quia nos non possumus aliter experiri dimanationem effectuum ex causis, aut ex effectibus causas colligere. Et huic experientiæ attestatur communis consensus et vox omnium, qui ita de rebus his sentiunt. Secundo, argumentor ab incommodis, nam juxta illam sententiam non possunt viventia a non viven-

¹ In dial. 9, et in Pimand., c. 16, in fin.

tibus distingui, quia non magis haberent res quædam principium suarum actionum, quam aliæ. Deinde frustra natura dedisset diversis rebus varias qualitates et virtutes quas in eis experimur. Imo neque ex actione possemus hujusmodi qualitatum varietatem in elementis colligere, et consequenter neque in aliis rebus. Nam, si ignis non calefacit, sed Deus ad præsentiam ignis, æque naturaliter posset calefacere ad præsentiam aquæ; ergo ex illa actione non possumus magis colligere ignem esse calidum quam aquam. Si enim Deus æque consentaneæ ad rerum naturas potuit pacisci de calefaciendo ad præsentiam aquæ, ponamus id fecisse, tunc non liceret ex calefactione colligere aquam esse calidam; ergo nec nunc possumus inferre esse frigidam, aut ignem calidum.

7. Dicere potest aliquis pactum illud non fuisse omnino arbitrarium, sed fundatum aliquo modo in naturis rerum, non quia illæ activæ sint, sed quia habent qualitates similes producendis; et ita colligimus ignem esse calidum, eo quod Deus calefacit ad præsentiam ejus, quia hoc pactum fundatum fuit in tali qualitate ignis. Sed hoc non potest philosophice dici, tum quia eadem ratione juxta naturas rerum debuisset Deus producere albedinem ad præsentiam albedinis, quia si ex se non est magis activa qualitas calor quam albedo, ergo ex natura rei non est magis debitum pactum illud calori quam albedini. Et idem argumentum fieri potest de quacumque alia qualitate, imo et de quantitate, et de substantia, et de quacumque re. Tum etiam quia illud non habet locum in causis æquivocis, in quibus non est similis forma vel qualitas, neque est necessario eminentior, si illæ nihil sunt acturæ. Præterea, juxta illam sententiam superflua sunt terræ dispositiones, pluvia, arationes, cælorum motus, etc., si hæc omnia nihil agunt; sed sufficeret ad esse triticum, ut Deus ad præsentiam ejus triticum generaret, et sic de rebus aliis. Præterea fit simile argumentum ex variis organis et instrumentis, quibus Deus composuit corpora, præsertim viventia; nam, sicut quædam ex ipsa dispositione apparent apta ad recipiendum, ita etiam alia sunt ad agendum, quæ omnia essent superflua, si hæc res nihil agerent. Denique hæc de causa optime dixit Aristoteles, 2 de Cælo, c. 3, et 4 Ethic., c. 7, *omnia esse propter suam operationem*, quare nihil magis repugnat institutioni rerum, et finie. earum, quam omni efficientia carer

Præterea, si res creatæ nihil agerent inter se, ex natura rei omnes essent æque incorruptibiles, quia ab agente creato nihil pati possent; frustra ergo Deus tot motus cælorum, tantamque causarum multitudinem ordinasset, ut hæc rerum inferiorum species per generationum et corruptionum successionem diu conservarentur; facilius enim permanerent perpetuo eadem res a principio creatæ, si Deus ipse nihil corrumpere, quia res ipsæ inter se non secum pugnarent, nec se corrumpere. Similia multa incommoda possunt facile excogitari, ex quibus intelligitur, totum naturæ ordinem contra illam sententiam pugnare.

8. *Ratio a priori conclusionis.*—Tertio est ratio a priori, quia habere vim agendi non repugnat rebus creatis, sed potius est maxime consentaneum perfectioni earum; ergo, cum Deus condiderit unamquamque rem in natura sua perfectam, negandum non est tales creasse res, quæ habeant connaturalem virtutem agendi. Antecedens probatur, quia non omnis virtus agendi requirit perfectionem infinitam; ergo sufficet virtus finita creaturæ, ut efficacitatem aliquam habere possit. Antecedens patet, quia nulla probabilis ratio persuadet necessitatem infinitæ perfectionis ad omnem actionem. Quin potius, ut infra videbimus, multum laborarunt Theologi, ut rationem invenirent quæ probet ad creandum requiri infinitam virtutem; ad alias ergo actiones et mutationes non requiritur talis virtus, præsertim in his agentibus quæ non agunt absque dependentia a superiori.

9. *Occurritur objectioni.*—Dices, in hoc ipso reperiri repugnantiam, scilicet, quod sit agens, et dependens in agendo a superiori agente; et ideo requiri infinitam virtutem in omni agente, quia si agit, sola sua virtute agit, et absque dependentia ab alio. Quæ obiectio tangit fundamentum contrariæ sententiæ, de quo dicendum est late infra, tractando de necessitate divini concursus; nunc respondetur breviter negando assumptum; sicut enim non repugnat esse, et dependenter ab alio esse, ita non repugnat agere, et dependenter ab alio agere. Cur enim? An quia repugnat eandem actionem simul esse a pluribus causis totalibus? At hoc falsum est, si illæ causæ sint diversorum ordinum, et essentialiter subordinatæ. Quocirca, tantum abest ut hæc efficientia causarum secundarum derogat divinæ efficacitati vel auctoritati,

ut potius illam maxime commendet et declaret. Nam, ut D. Thom. supra argumentatur, ita communicavit Deus suam creatis rebus bonitatem, ut eis etiam dederit inclinationem et vim ad communicandum aliis id quod de bonitate ipsius Dei participant, unicuique impertiendo juxta capacitatem suam. Quia, ut ad hoc propositum dixit Plato, in dialog. de Natur., *bonus est Deus, et licore non tangitur, neque ulli invidet*; et ideo omnia fecit bona, sibi que similia in appetitu se communicandi, juxta captum suum. Unde quedam se materialiter communicant, alia formaliter; non ergo repugnat quod etiam efficienter se communicent.

10. *An Deus plus agat efficiens cum causis secundis, quam si solus.* — Igitur, quod Aliacus supra dicebat, plus, scilicet, agere Deum efficiendo cum causis secundis, quam si se solo omnia efficeret, præsuppositive (ut ita dicam) verum est, formaliter autem falsum; id est, si causa secunda aliquid efficit, supponitur Deus et effecisse ipsam causam secundam, et communicasse illi perfectionem activam, in quo suam potentiam magis ostendit, et deinde agit cum causa secunda quidquid ipsa agit; et ita præsuppositive plus agit. At vero per ipsammet actionem, qua cum ipsa causa secunda agit, non plus, neque æqualiter agit quam si se solo ageret, quia non applicat totam efficaciam necessariam, ut solus agat. Unde in tali modo agendi quamvis agat sufficienti virtute in ratione causæ primæ, non tamen sufficienti in omni genere. Neque hoc est imperfectionis in Deo, quia non est ex indigentia, aut impotentia ejus, sed ex voluntaria et prudentissima applicatione virtutis suæ. Quo sensu verum est etiam quod Aliacus aiebat, nempe causas secundas nihil agere, nisi ex voluntate Dei; requirunt enim, ut infra dicemus, concursus Dei, quem Deus non necessitate, sed voluntate præbet; illa tamen voluntas non est omnino absoluta (seclusis miraculis), sed est accommodata naturis rerum, et quasi ex quodam debito justæ distributionis; et ideo hoc voluntarium non impedit quominus hujusmodi efficiencia sit simpliciter naturalis rebus creatis. Sicut etiam ex voluntate Dei habent ipsam virtutem agendi, non tamen ex voluntate omnino superaddita, et quasi mere gratis adjuncta illi voluntati, qua vult tales creaturas esse, sed sunt connexæ hæ voluntates juxta naturale debitum et connexionem ipsarum rerum, Unde, quod voluit Deus ignem

calefacere, et aquam frigefacere, non est mere voluntarium, sed suo modo debitum, ex suppositione quod voluerit tales res creare. Loquimur autem de vi agendi connaturali nam de supernaturali et infusa, alia est ratio, quæ ad nos non spectat. Atque ita simul probata est conclusio posita, et solum fundamentum prioris sententiæ.

11. Quod vero in confirmatione tangitur de essentiali dependentia, infra in disputatione de creatione ex professo tractandum est; nunc solum dico committi æquivocationem in illa propositione: *Creatura essentialiter pendet a solo Deo*; potest enim intelligi illa propositio positive, et negative; positive intellecta reddit hunc sensum: *Creatura essentialiter postulat pendere a solo Deo*; et hoc non est verum, in universum loquendo, licet fortasse de aliqua actione, vel de aliqua re ob specialem conditionem id possit verificari, quod spectat ad speciales quæstiones de creatione, vel de gratia, etc. Negative autem intellecta, sensus illius est, quod ratio creaturæ, ut sic, non postulat essentialiter dependentiam, nisi a Deo. Et hoc est verum, quia ex vi hujus non excluditur, quin de facto vel secundum aliquem modum productionis possit habere dependentiam a Deo, et ab aliqua creatura, ut per se constat.

Ex principiis supernaturalibus eadem assertio tractatur.

12. Hactenus tractata est philosophice conclusio posita; quia vero diximus etiam habere certitudinem juxta fidei doctrinam, pauca de hac parte adjungere necesse est. Colligitur ergo hæc certitudo, primo ex modo loquendi divinæ Scripturæ, Gen. 4: *Germinet terra herbam viventem*; et, *Producat terra animam viventem*; ubi Basil., homil. 9, adnotat ex vi horum et similium verborum accepisse res naturales efficaciam continuo efficiendi rerum generationes et corruptiones; quod latius prosequitur Ambros., l. 3 Exam., a c. 8, et lib. 5 et 6, fere per totos. Unde Marci 4 ait Christus: *Aliud cecidit in terram bonam, et dabat fructum*, etc.; et infra: *Ultero terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum*; et Lucæ 21: *Arbores cum producunt jam esse fructum*, etc.; et Sap. 46, miraculo tribuitur, quod ignis, suæ virtutis oblitus, justos et indumenta eorum non consumpserit; et ibi tribuitur aquæ, quod omnia extinguat, et draconibus, quod venenosos habent dentes ad

occidendum, et divinæ potestati tribuitur, si interdum ab his actionibus impediuntur. Præterea sunt aliæ veritates fidei, quæ sine hoc principio subsistere non possunt. Prima ac præcipua est veritas liberi arbitrii, quod non nisi in vi et modo agendi consistere potest, ut infra ostendemus. Unde Concilium Tridentinum, sess. 6, can. 4, damnat dicentes, liberum arbitrium creatum *nihil omnino agere, mereque passive se habere*. Qua definitione plane damnat primam sententiam supra relatam, et nostram conclusionem definit. Et (quod a fortiori rem convincit) non solum in naturalibus operationibus, sed etiam in supernaturalibus, seu gratiæ operibus liberis, vult Concilium habere efficienciam humanam voluntatem. Ex quo obiter intelliguntur illa testimonia, quæ Gabriel in contrarium afferebat, in quibus specialiter sermo est de operibus gratiæ, quæ ita tribuuntur Deo, ut primariæ causæ, ut non excludatur cooperatio nostra. Nam in eodem loco ait Paulus, et nos non esse sufficientes ex nobis, et sufficientiam nostram ex Deo esse. Et qui in uno loco ait Deum operari in nobis, in aliis ait cooperari nobiscum, et nos esse cooperatores gratiæ Dei.

13. Nec minorem efficaciam habet ratio, quæ ex efficiencia actus peccati desumitur; nam si causa secunda non efficit, sed Deus ad præsentiam ejus, nos non facimus volitiones malas, sed Deus solus eas nobis infundit ad præsentiam objectorum, quod est blasphemum et erroneum, non solum quia tunc non libere peccaremus, sed etiam quia tunc non a nobis, sed a Deo peccaremus. Præterea sumitur optima ratio Theologica ex definitionibus Conciliorum circa Incarnationis mysterium, quibus docent esse in Christo duas operationes, duoque operandi principia, seu operatrices virtutes, de quibus legit Damascen., 3 lib. de Fid., cap. 45. Quæ omnia et similia vera esse non possunt, si in natura creata nulla vis est agendi. Tandem ex creatione animæ rationalis nascitur optimum argumentum, quia juxta contrariam opinionem non minus verum est, hominem generantem creare animam rationalem, quam ignem generare ignem; quia, sicut Deus ad præsentiam ignis facit ignem, et actio tribuit igni, solum quia est conditio sine qua non, et qua posita Deus infallibiliter facit, ita Deus ad præsentiam humani seminis creat animam infallibiliter, et non sine illa conditione. Consequens autem est error in fide.

Secunda assertio.

14. *Augustinus quam efficienciam neget corporibus.* — Dico secundo: non solum substantiæ incorporeæ, sed etiam corporeæ habere possunt physicam et veram efficienciam. Hæc sequitur ex præcedente, eadem fere demonstratione et certitudine; nam experienciæ, rationes, et testimonia adducta, tam de causis naturalibus et materialibus, quam de immaterialibus procedunt. Imo, si de efficiencia per actionem transeuntem sermo sit, notius et evidentius nobis est corpora agere, quam incorporeas substantias. Quare nihil in hujus conclusionis confirmationem addere oportet. Neque fundamentum contrariæ sententiæ ullius est momenti, quia, ut unum corpus agat in aliud, non est necesse ut penetrative sit simul cum illo in eodem loco, sed satis est quod sint sufficienter propinqua, ut ipsa experientia ostendit, et inferius latius declarandum est. Quocirca, quamvis quantitas non sit activa, non tamen omnino impedit actionem. Sicut materia etiam non est activa, non tamen impedit actionem formæ. Ita enim videtur quantitas ad qualitates comparari, sicut materia ad formam. Unde neutra impedit, sed potius confert suo modo ad actionem, si non agendo, saltem sustentando, et connaturali modo applicando principium agendi. Ad confirmationem autem respondetur, substantiam corpoream secundum se totam non esse in infimo ordine, neque summe distare a Deo, sed solum secundum materiam primam, et ideo de illa fatemur nullam habere propriam vim agendi; at vero secundum formam habent corpora majorem perfectionem, et similitudinem ad Deum; et ideo secundum illam habere possunt vim efficiendi. Augustinus autem in citatis verbis loquitur de causis efficientibus, quæ se aliquo modo agunt, id est, quæ dominium habent suarum actionum, et sese possunt applicare ad agendum. Sic enim ait: *Corporales causæ, quæ magis sunt quam faciunt, non sunt inter causas efficientes numeranda, quoniam hoc possunt, quod ea ipsis faciunt spirituum voluntates.*

Tertia assertio.

15. Dico tertio: quamvis causæ creatæ non possint efficere substantiam secundum se totam, seu per se primo, possunt tamen ex substantiali materia præsupposita substantiam generare, educendo substantialem formam.

Hæc autem efficacia corporalibus potius causis quam spiritibus creatis tribuenda est. Prima pars hujus assertionis est certissima, quia causæ creatæ non possunt aliquid creare, ut agentes de creatione ostendimus; substantia autem per se primo, ac secundum se totam, non potest fieri nisi per creationem; non enim potest fieri ex præsupposito subjecto, quia toti substantiæ nullum subjectum supponitur, cum sit ens per se completum; ergo necessario fieri debet ex nihilo, atque adeo per creationem. Et hinc est quod substantia spiritalis creata non potest aliam sibi similem, vel in specie, vel in gradu, procreare, quia talis substantia cum sit simplex in essentia, non potest nisi per creationem fieri. Et eadem ratione materialis substantia quoad materiam non potest effici a causa creata, sive incorporea sive corporea; et hoc sensu dicimus substantiam secundum se totam ac per se primo, id est, quoad totam entitatem, et nihil substantiæ supponendo, non posse effici a causa creata; sed de hac re plura in sequentibus dicenda sunt.

16. *Formæ substantiales a corporeis suppositis fiunt.* — Secunda vero pars conclusionis de educatione formæ substantialis per propriam efficientiam causarum secundarum non est tam evidens et certa, sicut sunt superiores de efficientia absolute, quia effectio hujus formæ minus sensibilis est, ideoque minus nota nobis quam efficientia accidentium, et quia in hac efficientia explicanda, non parva est difficultas, ut sectione sequente videbimus. Nihilominus est hæc pars probabilior, præsertim absolute sumpta, et non descendendo ad particulares modos explicandi hanc efficientiam. Et probatur primo, quia, sicut videmus ignem calefacere, ita et generare ignem, et solem producere mineralia, et terram actione etiam solis germinare herbam, etc. Secundo, quia cum hæc res non fiant per creationem, sed per generationem, neque ex parte rei factæ, neque ex modo quo fit, requiritur virtus infinita ad earum effectioem; ergo talis virtus non excedit capacitatem causarum creatarum; ergo est illis communicata a prima causa, estque illis connaturalis. Sed de hac parte plura in sectione sequente; non enim potest exacte probari et defendi, nisi prius modus hujus efficientiæ declaretur.

17. *Spirituales substantiæ formas substantiales efficere nequeunt.* — Tertia vero pars conclusionis, nimirum, quod hæc efficientia

non sit spiritibus creatis tribuenda, ex eo patet, quod sunt impropportionati ad hujusmodi actionem; causæ autem corporales sunt magis proportionatæ et accommodatæ. Inter res autem creatas, non satis est quod aliqua sit magis perfecta, ut possit efficere minus perfectam, nisi aliunde constet eam eminenter continere; spiritus autem creati, licet sint perfectiores quam corpora, tamen cum sint limitati ad proprium gradum, et singuli ad proprias significandas perfectiones, non continent eminenter res corporeas, et cum non sint formæ in materia, sed omnino abstractæ, impropportionatæ sunt ad formas in materiam inducendas; de qua item re dicemus plura infra, tractando de intelligentiis creatis, ubi ostendimus eas nec substantiales formas, nec qualitates posse in corporibus efficere; neque enim possunt ad nutum suæ voluntatis corpora alterare. Quod si hoc non possunt, multo minus poterunt in materiam, formam substantialem inducere; nam qui virtutem non habet disponendi materiam, multo minus habere potest vim eam informandi. Agentia vero corpora cum possint materiam alterare ac disponere, magis proportionata sunt, ut eam possint informare, vel educendo ex ea, vel in eam introducendo substantialem formam, juxta formæ capacitatem et qualitatem.

18. Ad fundamentum ergo Avicennæ quoad priorem negamus a prima causa solam unam intelligentiam, vel unum effectum potuisse prodire, quia prima causa non agit naturæ necessitate, ut ad unum effectum sit determinata, sed est intellectuale agens, habens in se infinitarum rerum exemplaria, quarum effectioem sua voluntate et arbitrio definit. Fundamentum autem secundi erroris postulat difficultatem ad sequentem sectionem pertinentem.

SECTIO II.

Quodnam sit principium quo substantia creata efficit aliam.

1. *Materia nullius actionis principium quo.* — Simul quærimus de principio principali et proximo, seu instrumentali, quia unum sine altero satis explicari non potest. Constat autem primo ex dictis sermonem tantum esse de corporali causa, quia creati spiritus nullam substantiam efficere possunt, ut dictum est. Rursus cum in substantia creata sint materia, forma et accidentia, constat secundo apud omnes materiam non esse principium hujus

effectioem; principium (inquam) quo, seu formale; nam principium quod, suppositum est, sicut in cæteris actionibus; suppositum autem materiale licet constet materia, et forma, et subsistentia, ac præterea habeat accidentia, tamen vim agendi non habet a materia, quæ activa non est, ut sæpe diximus. Subsistentiæ autem mentionem non facimus, quia illa solum est modus quidam et terminus naturæ, præcedens quidem naturaliter omnem actionem, non tamen per se conferens vim ad agendum, ut latius infra tractando de subsistentia dicemus. Tota ergo controversia ad formam substantialem, et ejus accidentia, seu naturales proprietates revocatur.

2. *Nullum accidens principalis causa substantiæ.* — De quibus constat tertio, formam accidentalem non posse esse principium principale producendi substantiam, in quo omnes fere conveniunt. Solet enim in contrarium citari Major, in 4, dist. 12, sed non contradicit, neque ullus alius, quem ego viderim. Nec potest esse ulla dubitandi ratio, quia causa principalis, ut ostendimus, esse debet vel nobilior, vel certe non ignobilior effectu; cum enim nemo det quod non habet, quomodo potest forma imperfecta habere in se, vel communicare suo supposito principalem vim efficiendi perfectiorem formam, quam nec formaliter, neque eminenter continere potest? Est autem accidentalis forma imperfectior substantiali; ergo non potest esse principium principale educendi illam. Atque hoc evidentiùs constabit ex dicendis, tum pertractando primam sententiam, tum etiam ultimam nostram assertionem confirmando.

3. *Forma substantialis est principium principale quo efficiens agit.* — Ex hoc ulterius fit, si in materiali substantia est aliquod principium quo principale ad efficiendam substantiam, illud esse non posse nisi substantialem formam; facta enim enumeratione nihil aliud superest. Atque hoc communi etiam omnium consensu videtur esse receptum, quia, cum forma sit principalis actus suppositi, et quæ illi principaliter dat esse, illa etiam esse debet principale principium operandi, cum operatio sequatur esse. Denique quia forma substantialis non potest esse principium instrumentale; ergo erit principium principale. Patet consequentia, quia neque datur medium, neque potest forma omnino excludi a ratione principii, cum sit fons totius esse omniumque proprietatum. Antecedens autem patet, quia forma substantialis non supponit

aliam, cujus possit ipsa esse instrumentum, cum ipsa sit omnium prima ac præcipua; loquor autem intra idem suppositum; nam si una forma inferior ad superiorem comparetur, poterit dici instrumentum illius, ut in superioribus tactum est, et in sequentibus attingemus. Atque hinc etiam omnes fere habent pro comperto accidentia esse instrumenta formæ substantialis ad producendam substantiam, quia forma substantialis non se sola et immediate producit substantiam similem, sed accidentibus utens, ut experimento videtur constare, et probat argumentum pro Avicenna factum superiore sectione.

4. His ergo positis, duo explicanda supersunt: primum, quomodo accidens sit instrumentum ad producendam substantiam. Secundum, quomodo forma substantialis sit principium principale ad educendam similem formam. Unde duæ sunt difficultates præcipuæ: prima est, an accidens ita sit instrumentum, ut immediate attingat educationem ipsius formæ substantialis, an vero dicatur instrumentum, solum quia dispositive operatur ad inductionem formæ substantialis, qui est effectus præcipue intentus a principali agente. Secunda est, supposito quod accidens immediate attingat, an cum illo proxime etiam influat substantialis forma, vel tantum remote, et quasi radicaliter.

Prima sententia circa efficientiam accidentium in substantiam.

5. Circa primum est prima sententia, accidentia solum esse instrumenta hoc posteriori modo, id est, tantum dispositive concurrente, quod potest intelligi vel de accidentibus quæ recipiuntur in passo, et sunt ipsæ formales dispositiones materiæ, quo modo id videtur intellexisse Philoponus, 2 Phys., text. 27, et ideo hæc instrumenta revocat ad materialem causam. In quo et contra Aristotelem loquitur, et contra rationem. Aristoteles enim semen et similia instrumenta ad efficientem causam reducit, et merito, quia instrumentum non dicitur, nisi quod per aliquam actionem influit in effectum; et ideo nullius causæ proprie instrumenta dicuntur, nisi efficientis. Aliter ergo intelligendum est de accidentibus quæ sunt in ipso agente, et sunt facultates per quas proxime operatur, et effective inducit dispositiones in passum, per quas paulatim præparat materiam, donec proxime fiat capax formæ substantialis; et hoc modo sunt instrumenta ad inducendam formam substan-